

Київський державний інститут культури

на правах рукопису

МОНЬКО ТЕТЯНА САВІВНА

Трансформація системи бібліотечно-
інформаційного забезпечення керівників
органів і установ охорони здоров'я
України

05.25.03 - Бібліотекознавство і бібліографознавство

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1995

002.2
02
01

AB 33.168

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00761288 (W)

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському державному інституті культури

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор Чачко Ада Семенівна

Офіційні опоненти:

1. Доктор педагогічних наук, професор Кобзар Борис Степанович
2. Кандидат історичних наук, професор Бабич Василь Степанович

Провідна організація - Київський університет ім. Т. Шевченка

Захист відбудеться 23 жовтня 1995 року о 14³⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради К 01.34.01 при Київському державному інституті культури (м. Київ-133, вул. Щорса,36, ауд. 209).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Київського державного інституту культури (м. Київ, вул. Щорса,36)

Автореферат розіслано "22" вересня 1995 року

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

Н. В. Коваленко

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Охорона здоров'я народу - одна з найважливіших соціальних функцій держави, яка була і залишається сферою підвищеної уваги суспільства і кожного його члена незалежно від політичного устрою чи економічного стану країни. В період реформування всіх сфер життя в Українській державі необхідність кардинальних змін в системі охорони здоров'я є гострою соціальною потребою. Переважна більшість проблем удосконалення організації та управління медичною галуззю, запровадження нового господарського механізму так чи інакше пов'язана з інформаційним забезпеченням цих процесів через організаторів охорони здоров'я. Рішення керівників медичної сфери стосуються, насамперед, здоров'я хворої людини чи значного контингенту населення країни, пов'язані з профілактичною медициною тощо, що і обумовлює складність завдань служб наукової медичної інформації (НМІ). Саме тому посилення управлінських аспектів використання НМІ надає проблемі ефективного бібліотечно - інформаційного забезпечення органів та установ галузі актуальності.

Початком становлення НМІ як науки та прикладної діяльності в Україні вважається розпорядження Народного Комісаріату охорони здоров'я Української республіки № 13066 (1934р.) про організацію Всеукраїнського інституту медичної бібліографії та інформації з філіалами й опорними пунктами у всіх обласних медичних бібліотеках, Українській державній медичній бібліотеці, бібліотеках науково-дослідних інститутів та вузів республіки. Формування НМІ як системи припадає на 1970-80-і роки, коли вона структурно, функціонально та за іншими параметрами, в основному, відповідає тодішнім вимогам і своєму призначенню. Реформа медичної галузі, яка розпочалася в 1990 - х роках і пов'язана з впровадженням ринкових відносин в охороні здоров'я і медичній науці, переходом до умов страхової медицини, застосуванням нових методів господарювання в науково-дослідних інститутах і вузах, спричинила суттєве підвищення вимог до науково-інформаційної діяльності. Нині служба НМІ України спрямовує свою роботу на реалізацію державної науково-технічної політики на основі концепції інформатизації суспільства, забезпечення доступності інформації, гнучкого поєднання децентралізації, децентралізації і прогнозування.

Однак, питання ефективності бібліотечно-інформаційного забезпечення організаторів охорони здоров'я все ще недостатньо вирішене. Існує об'єктивна потреба аналізу та узагальнення досвіду роботи наукових медичних бібліотек і органів НМІ в єдиній системі, вивчення організаційно - функціональних зв'язків між елементами цієї системи з метою розроблення і реалізації науково обґрунтованих напрямків підвищення ефективності їх функціонування. Таким чином, актуальність теми дисертації обумовлена вимогами уточнення місця і ролі наукової інформації в управлінських процесах медичної сфери, взаємодії науково - інформаційної та бібліотечної діяльності в системі охорони здоров'я, реформування медичної галузі.

Стан наукової розробленості проблеми. Бібліотечно-інформаційне забезпечення організаторів охорони здоров'я до цього часу комплексно не досліджувалось. Це призвело до певного гальмування розвитку системи на наукових засадах. Ґрунтовний аналіз документального потоку з теми, а також суміжних і споріднених проблем засвідчив, що дослідники звертали увагу переважно на узагальнення досвіду окремих бібліотек та органів інформації в галузі, аналізували методичні рішення, перспективні починання, окремі заходи тощо.

Розвиток теоретичних досліджень ролі інформації в управлінських процесах, нове осмислення науково-інформаційної діяльності та її комунікаційних функцій сприяли виникненню нових підходів до розроблення проблеми інформування керівників, які були відображені в працях провідних вчених в галузі інформатики А. Азарних, Е. Афанасьєва, Е. Бернштейна, О. Кузнєцова, А. Ляха, А. Михайлова, А. Шехуріна.

З утворенням інститутів та територіальних центрів інформації, їх діяльність була висвітлена в роботах науковців та провідних спеціалістів Г. Артамонова, О. Бурого - Шмар'яна, В. Бірбраєра, А. Вікторова, А. Голованова, І. Гордадзе, А. Грабченко, Ю. Мезіпуу, В. Перчика, С. Радзявічене, Р. Хлебнікова.

Серед авторів далекого зарубіжжя, які розглядають процеси інформування керівників з різних аспектів (суті і методів виявлення інформаційних потреб, методів підготовки інформаційних матеріалів і форм доведення їх до споживача, ролі інформації в управлінні), - Б. Вінде, Х. Інгельберт, В. Кавей, Аін Нен, В. Луговський, М. Мену, Д. Остін, Н. Поллок, С. Файн, Б. Хаутон. В працях названих авторів інформування керівників розглядається з нових позицій, а саме: як система, утворена взаємодією різних форм

інформаційного забезпечення. Незважаючи на значну кількість праць, в яких визначаються інформаційні потреби різних категорій споживачів, чіткої класифікації керівників різних рівнів управління як споживачів інформації в них не представлено. В залежності від характеру тієї чи іншої системи інформаційного забезпечення керівних працівників існують різні підходи до визначення категорій споживачів наукової інформації. Так, В.Козлов, О.Кузнецов, А.Лях, В.Шеглова вважають за необхідне забезпечувати інформацією керівників як індивідуальних споживачів з урахуванням не лише їх функціональних обов'язків, але й рівня підготовки, освіти, характеру праці, інших суб'єктивних факторів. Інші автори, наприклад, Р.Гіляревський, А.Михайлов, А.Чорний, перевагу віддають колективним споживачам наукової інформації і всю роботу інформаційної системи орієнтують в цьому напрямку. Заслугує на увагу також концепція інформаційного забезпечення творчо активних споживачів, висунута А.Блеком і розвинена Д.Шехуріним. Вона має суттєве значення для удосконалення інформування керівних працівників, адже саме через них інформація справляє найбільший вплив на науково-технічний прогрес, в тому числі і в медичній галузі.

Над класифікацією споживачів інформації в системі охорони здоров'я працювали Г.Ракеєва, Е.Соломатіна, Н.Шербак. Аналіз інформаційних запитів різних груп спеціалістів - медиків висвітлено в дослідженнях В.Бекаєва, К.Бернатович, А.Борисовець, А.Бунькова, І.Лаан, О.Літкевича, К.Малявко, Г.Сабргалієвої, В.Сапінські, А.Смірної, А.Уваренко.

Серед праць, присвячених історії та розвитку НМІ, слід відзначити роботи Ю.Лісіцина, в яких викладено основи, цілі та завдання, функції, форми і методи медичної інформації, наведено характеристики довідково-інформаційних фондів медичних бібліотек й показано їх роль в інформаційному обслуговуванні працівників охорони здоров'я. Значне місце займає розгляд питань, пов'язаних зі створенням та використанням автоматизованих систем НМІ.

Функції наукових медичних бібліотек (НМБ) як інформаційних органів обґрунтовані в працях М.Вайнберга, С.Грибова, С.Ефремової, Ю.Крючкова, І.Ліпатова, В.Матюшенко, Р.Павленко, Р.Федоткіної, Р.Феоктистової, К.Шабанової. Автори наголошують, що зміни в інформаційних функціях медичних бібліотек не означають підміну ними діючих органів НМІ, а реалізація цих функцій, головним чином, залежить від кваліфікації спеціалістів - меди-

ків та можливостей використання комп'ютерної техніки.

Інформаційна робота як один з важливих напрямків діяльності НМБ та органів НМІ привертала увагу дослідників з точки зору розроблення методичних основ її організації, підвищення її ефективності, вибору найбільш раціональних форм інформаційного забезпечення спеціалістів-медиків, а також перспектив розвитку мережі медичних бібліотек (роботи керівників і провідних спеціалістів НМБ та інформаційних органів Н.Белозовської, Н.Биховської, М.Боголюбової, М.Бокан, П.Вайса, Н.Вешикової, А.Гапонько, Т.Глобіної, В.Коблянського, В.Корещького, О.Літкевича, Р.Павленко, А.Уваренко, Ю.Шарабчієва, Н.Якуніна та ін.).

Загальні питання управління охороною здоров'я, наукової медичної інформації та організації інформаційного забезпечення керівних працівників галузі всіх рівнів висвітлено у працях С.Багдасар'яна, А.Венедиктова, С.Гаспаряна, Р.Ельчіяна, П.Калью, Г.Кобець, Б.Криштопи, Ю.Лісіцина, В.Передерій, Ю.Спіженко, А.Уваренко, Ю.Шарабчієва, Ю.Шилініса, Ю.Юрченко, А.Ярменчука. Форми і методи інформаційного обслуговування керівників охорони здоров'я отримали відображення в роботах І.Близнюка, О.Гутмана, С.Карчевської, В.Коблянського, В.Кричагіна, Н.Малеванського, Н.Норінської, Т.Рудзіте та ін.

В дисертації критично осмислені концепції вчених в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства й інформатики В.Бабица, А.Ванєєва, О.Воверене, І.Кирпичової, В.Мінкіної, В.Мотильова, К.Сінкявічюса, А.Соколова, Ю.Столярова, А.Чачко, А.Шехуріна, В.Яковлєва. Крім того, до вивчення залучено результати комплексних досліджень державної наукової медичної бібліотеки України, Російської національної бібліотеки, державної центральної наукової медичної бібліотеки Росії, котрі були проведені ними у 80-90-х р.р.

Особливий інтерес для розроблення основних принципів і підходів у формуванні сучасних бібліотечно-інформаційних служб НМБ України має досвід роботи медичних бібліотек США, зокрема діяльність Національної медичної бібліотеки США (статті О.Вейзе, І.Зак, В.Пашкової).

Таким чином, аналіз стану наукової розробленості проблеми засвідчує нечисленність матеріалів теоретичного і практичного спрямування щодо вдосконалення організації бібліотечно-інформаційного забезпечення керівників медичної сфери. Спроби системного підходу до інформування організаторів охорони здоров'я не виходили поки що за межі окремих думок спеціалістів в працях

із загальних питань. Отже, дисертантом виявлено проблемну ситуацію, яка характеризується, з одного боку, об'єктивною залежністю такої життєво важливої сфери, як здоров'я населення України, від поінформованості керівників медичної галузі, і, з другого боку, суттєвим відставанням практики інформаційного обслуговування цієї категорії споживачів.

Об'єктом дослідження є діяльність НМБ та органів НМІ з бібліотечно - інформаційного забезпечення медичної галузі України.

Предметом є процес трансформації системи бібліотечно-інформаційного забезпечення організаторів охорони здоров'я.

Під трансформацією в даному випадку розуміємо зміни і перетворення, які відбуваються в процесі реформування медичної галузі України загалом і бібліотечно - інформаційного забезпечення керівників цієї сфери зокрема.

Хронологічні межі: 80-і - перша половина 90-х рр. XX ст. як період розвитку національного бібліотекознавства, бібліографознавства, інформатики, теорії управління на нових методологічних засадах і реформування системи охорони здоров'я України.

Мета дослідження: на основі комплексного аналізу сучасного стану бібліотечно - інформаційного забезпечення керівників медичної сфери України теоретично обґрунтувати і розробити рекомендації щодо вдосконалення його змісту і методики.

Для реалізації мети основна увага в дисертації була зосереджена на вирішенні таких завдань:

- вивчити процес і особливості формування системи бібліотечно - інформаційного забезпечення управлінського апарату медичної галузі на протязі десятиліття, її сучасний стан і зв'язки з іншими інформаційними системами;
- дослідити специфіку інформаційних потреб керівників органів та установ охорони здоров'я, розробити їх типологію як споживачів НМІ;
- обґрунтувати модель формування інформаційних потреб організаторів охорони здоров'я;
- проаналізувати форми і методи бібліотечно - інформаційного забезпечення керівників галузі різних рівнів, визначити найбільш ефективні з них;
- запропонувати рекомендації щодо подальшого вдосконалення бібліотечно - інформаційного забезпечення керівників медичної сфери.

Тема дослідження належить до міжпредметних проблем, тому теоретичну основу дисертації становили ідеї, погляди, вчення

провідних вітчизняних фахівців і спеціалістів близького та далекого зарубіжжя в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, інформатики, теорії управління, охорони здоров'я.

Для теоретичного обґрунтування і пошуку шляхів трансформації системи бібліотечно - інформаційного забезпечення керівників медичної сфери використано матеріали наукових досліджень А.Блека, А.Блюменау, О.Бурого - Шмар'яна, П.Вайса, А.Венедиктова, О.Воверене, Р.Гіляревського, М.Дворкіної, П.Калью, І.Кирпичової, Ю.Лісіцина, А.Михайлова, А.Соколова, Ю.Спіженко, А.Уваренко, А.Чорного, А.Шехуріна, А.Ярменчука та багатьох інших.

Методологічною основою дисертації є основні положення теорії пізнання об'єктивної дійсності. Для вирішення поставлених завдань і забезпечення достовірності наслідків дослідження використано комплекс методів: змістовий аналіз джерел (опублікованих і неопублікованих), метод структурно - логічного аналізу, соціологічні (анкетування, інтерв'ювання, експертних оцінок) та статистичні методи, спостереження, порівняльний аналіз елементів первинного і вторинного документальних потоків з організації та управління охороною здоров'я.

Основним в дослідженні є метод системного підходу до вивчення і відображення процесів бібліотечно - інформаційного обслуговування керівників галузі. На його основі була висунута гіпотеза, що всі три елементи досліджуваної системи - інформаційні потреби, бібліотечно - інформаційні ресурси та методи інформаційно - бібліографічного обслуговування під впливом об'єктивних факторів взаємодіють один з одним і можуть бути представлені у вигляді інтегрованого цілого.

Значну допомогу автору в дослідженні проблеми надав метод аналізу досвіду головних установ системи - Республіканського центру наукової медичної інформації та державної наукової медичної бібліотеки МОЗ України. Значна консультативна участь керівників цих організацій доктора медичних наук, професора А.Р.Уваренко і заслуженого працівника культури Р.І.Павленко сприяла дисертанту у вивченні структури і функціонування всієї галузевої системи НМІ і її підрозділів.

Експериментальна частина дослідження виконана на базі медичних установ і бібліотек 16 областей України з урахуванням територіально - економічних та системно - рівневих чинників. Загальна кількість респондентів склала 758 осіб, тобто більш, ніж 10% організаторів охорони здоров'я в Україні, що забезпечило достовірність дослідження.

- 2 -

Ажерельну базу дослідження склали нормативні документи з охорони здоров'я та бібліотечної справи, наукові розробки, статистичні матеріали, результати соціологічних вивчень, архіви поточної документації наукових медичних бібліотек, державної наукової медичної бібліотеки МОЗ України, Республіканського центру наукової медичної інформації. В процесі дослідження дисертантом опрацьовано фонди бібліотек: державної наукової медичної бібліотеки МОЗ України, державної центральної наукової медичної бібліотеки Росії, державної науково - технічної бібліотеки України, Національної парламентської бібліотеки України, Центральної наукової бібліотеки ім.Вернадського НАН України, Російської державної бібліотеки та Центрального державного архіву вищих органів влади і управління, вітчизняну і зарубіжну спеціальну літературу.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше комплексно досліджена діяльність системи бібліотечно - інформаційного забезпечення керівників органів і установ охорони здоров'я; виявлені особливості та визначені фактори, що впливають на формування їх професійних інформаційних потреб; запропонована типологія даної категорії користувачів НМІ. В дисертації бібліотечно - інформаційне забезпечення розглядається як система, що являє собою сукупність властивостей, методів і форм забезпечення. Вперше подано аналіз стану, напрямків трансформації системи бібліотечно - інформаційного забезпечення керівників органів і установ охорони здоров'я як частини національної системи НМІ; охарактеризовано документальний потік з проблеми; визначено перспективи і розроблено рекомендації щодо вдосконалення системи бібліотечно - інформаційного забезпечення керівників медичної сфери України.

Теоретичне значення дисертації полягає в науковому обґрунтуванні ролі і місця бібліотечної та науково - інформаційної діяльності в процесах організації й управління охороною здоров'я. Розроблено загальні принципи функціонування системи бібліотечно - інформаційного забезпечення, орієнтовані на специфіку управлінської діяльності в медичній галузі. Виявлено можливість на наукових засадах удосконалювати і трансформувати бібліотечну та науково - інформаційну діяльність галузі в умовах реформування системи охорони здоров'я в Україні.

Практичне значення дисертації. Викладені в роботі положення є основою для розроблення і впровадження оптимальної моделі системи бібліотечно - інформаційного забезпечення органі-

заторів охорони здоров'я. Вони визначають шляхи удосконалення і розвитку досліджуваної системи, дають конкретні рекомендації, реалізація яких забезпечує підвищення ефективності роботи НМБ та органів НМІ.

Положення, висновки і наслідки дослідження мають конкретне науково - практичне значення для працівників НМБ та органів НМІ, які організують обслуговування керівників медичної галузі фаховими документами й інформацією.

Теоретичний та емпіричний матеріал дослідження знайшов відображення в методичних матеріалах, підготовлених автором; використовується в учбовому процесі КАІК при проведенні лекційних і практичних занять з курсів "Обслуговування читачів", "Організація і управління бібліотечною справою", а також в системі підготовки і підвищення кваліфікації керівників органів та установ медичної сфери.

На захист виносяться такі положення дисертації:

1. Специфіка бібліотечно-інформаційного забезпечення керівників органів і установ охорони здоров'я обумовлена, перш за все, своєрідністю їх діяльності: об'єктом її в кінцевому результаті є людина, яка потребує профілактичного обслуговування і медичної допомоги. Суть і характер праці керівника медичної галузі дозволяє розглядати її як особливий інформаційний процес, який потребує постійного надходження, аналізу і узагальнення інформації.

2. В основу диференціації споживачів НМІ покладено рівні керівництва в системі охорони здоров'я (вищий, середній, нижчий), характер управлінських рішень (стратегічні, тактичні, оперативні), рід діяльності (керівники органів охорони здоров'я і керівники медичних установ), тип установи, посада користувача НМІ.

3. Система бібліотечно-інформаційного забезпечення керівників медичної сфери передбачає поєднання бібліотечно-бібліографічних та інформаційних ресурсів галузі, процесів аналітико-синтетичної їх обробки, шляхів, форм і методів доведення НМІ до споживача. Функціонування такої системи ґрунтується на принципах взаємодії її елементів.

4. Трансформація системи НМІ України передбачає реалізацію перспективних напрямків бібліотечно-інформаційного забезпечення керівників медичної сфери на основі реформування діяльності НМБ та органів НМІ з позицій проблемно-орієнтованого підходу, вдосконалення системи аналітичних і прогностичних документів, створення спеціалізованого документального фонду для інформаційного

забезпечення керівників галузі, послідовної комплексної автоматизації інформаційних процесів в сфері охорони здоров'я.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Дисертація обговорена і схвалена на розширеному засіданні кафедри бібліотекознавства КДІК. Основні її положення доповідалися на наукових конференціях різних рівнів - міжнародних симпозиумах, семінарах - нарадах, науково - практичних і науково - теоретичних конференціях аспірантів в м. Москві (1981, 1984, 1985р.р.); м. Алма-Аті (1982, 1990р.р.); республіканських, м. Києві (1979, 1980, 1982, 1988, 1990, 1993р.р.); м. Миколаєві (1984, 1988р.р.); вузівських (з 1980 по 1995р.р.).

На основі матеріалів дисертаційного дослідження опубліковано 13 тез доповідей, 2 статті і методичні рекомендації.

Матеріали дослідження використані при проведенні семінарів-практикумів працівників медичних бібліотек України на базі Державної наукової медичної бібліотеки МОЗ України.

Структура дисертації. Робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

2. Основний зміст роботи.

У Вступі обгрунтовано актуальність дослідження, визначено об'єкт, предмет, хронологічні межі, проаналізовано стан наукової розробленості проблеми, охарактеризовано методологічну, теоретичну і джерельну базу дисертації, методику дослідження. Сформульовано мету, завдання, наукову новизну, теоретичне і практичне значення, положення, що виносяться на захист. Подано відомості про апробацію та впровадження наслідків дослідження.

В Розділі першому інформаційні потреби керівників медичної галузі розглядаються як основа для організації їх бібліотечно-інформаційного забезпечення. Стверджується, що задоволення інформаційних потреб споживачів є основною метою діяльності НМБ та органів НМІ, засобами реалізації даними установами своїх суспільних функцій та професіоналізації користувачів.

Автор відзначає, що лише останнім часом бібліотеки й інформаційні служби почали приділяти особливу увагу питанням бібліотечно - інформаційного забезпечення керівників медичної сфери з урахуванням специфіки їх праці, яка визначається напрямками діяльності того чи іншого органу управління, складністю і характером управлінських завдань.

Дисертантом проаналізовано різні підходи до обгрунтування типології споживачів інформації в системі управління охоро-

нов здоров'я, охарактеризовано методики виявлення поточних і довгострокових інформаційних потреб. Серед основних методів визначення інформаційних потреб керівників галузі названо особисті контакти з використанням або без використання спеціальних опитувальних анкет, інтерв'ювання, аналіз регламентуючої документації та даних зворотнього зв'язку, облік об'єктивних і суб'єктивних факторів, що впливають на інформаційні потреби цієї категорії споживачів тощо.

Наслідки проведеного дисертантом дослідження дозволяють стверджувати, що розроблення універсальної типології споживачів НМІ є складним для розв'язання завданням, оскільки залежить від значної кількості медичних спеціальностей, яка постійно зростає; різноманітності роду занять і місць роботи; наявності вченого ступеня; варіаційності стажу за професією і за спеціальністю; знання іноземних мов тощо. На основі аналізу значної за обсягом джерельної бази і досвіду функціонування НМБ та органів НМІ автором запропоновано класифікацію керівників охорони здоров'я в залежності від рівня керівництва в галузі (вищого, середнього, нижчого), відповідних їм за характером управлінських рішень (стратегічних, тактичних, оперативних), роду діяльності керівника, типу установи, посади. Як додаткові ознаки були враховані стаж роботи з спеціальності і вік керівників. Експериментально обґрунтованим є також висновок про якісні відмінності в інформаційних потребах керівників різних рівнів. Вони, з одного боку, відображають оперативність і перспективність потреб, а з другого боку, - якісну своєрідність в ієрархії відповідальності та функціонально - посадових завдань, які виконуються керівником на визначеному рівні управління.

Специфічним для управлінської діяльності є те, що керівник завдяки своєму службовому становищу і функціональним обов'язкам є виразником потреб та інтересів керованого ним апарату управління. Це обумовлює виникнення завдань, які раніше НМБ та органами НМІ не реалізовувались в повній мірі, а саме: 1) регламентація взаємодії бібліотечних й інформаційних працівників з керівниками різних рівнів управління; 2) визначення змісту інформаційних потреб кожного керівника і форм надання інформації з урахуванням його особистих особливостей; 3) вивчення і розвиток інформаційної функції керівника з метою удосконалення його діяльності.

У відповідності з завданнями дослідження дисертантом проведено аналіз змісту посадових обов'язків керівників усіх

рівнів управління охороною здоров'я. Дослідником створено картотеку суміжностей цих посадових обов'язків, за допомогою якої визначено групи, об'єднані тематикою завдань. Наслідки аналізу картотеки дають необхідні відомості для здійснення інформування: тематику посадових обов'язків, які формують інформаційні потреби керівників; перелік суб'єктів системи управління; функції кожного з них при виконанні визначеного посадового обов'язку.

Значне місце в дисертації займає викладення і обґрунтування наслідків експериментального вивчення інформаційних потреб керівників органів і установ охорони здоров'я України. До нього було залучено бібліотеки і медичні установи великих, середніх та малих за кількістю медичних працівників областей (всього 16 областей з різних територіально - економічних регіонів України). Аналіз зібраної первинної інформації проводився з таких напрямків: профіль інтересів спеціаліста; характер інформації, необхідної керівнику в його безпосередній діяльності; відповідність структури бібліотечних ресурсів інформаційним потребам керівників; оперативність інформаційного забезпечення; повнота, обсяг, глибина необхідної інформації; творчий потенціал управлінського апарату галузі та ін. Серед респодентів 3% належали до вищого (міністр, заступники міністра, начальники управлінь та їх заступники); 14.6% - до середнього рівня (завідувачі, заступники завідувачих і головні спеціалісти обласних, міських та районних відділів охорони здоров'я) і 82.4% до нижчого рівня (головні лікарі, їх заступники з лікувально - профілактичної допомоги, завідувачі організаційно - методичними відділами обласних, міських, центральних і дільничних лікарень) управління охороною здоров'я в Україні від загальної кількості опитаних керівників, що забезпечило репрезентативність вибірки.

В результаті аналізу матеріалів вивчення розроблено модель формування інформаційних потреб керівників галузі, яка складається з таких елементів: -потреба в інформації для прийняття управлінського рішення; -підвищення професійного рівня; -реалізації інноваційних процесів; -виконання окремих доручень; наукової роботи та ін. Зроблено висновок, що інформаційні потреби і запити є основою бібліотечно - інформаційного забезпечення керівників медичної сфери, перспективного планування інформаційної діяльності в галузі охорони здоров'я та обґрунтування вимог до інформаційного обслуговування керівників.

У Другому розділі розглядаються специфічні особливості

організації бібліотечно - інформаційного забезпечення керівників органів та установ охорони здоров'я, обумовлені сутністю і характером їх праці. Обґрунтувавши необхідність чіткого визначення інформаційних потреб колективних й індивідуальних споживачів НМІ, автор розкриває організацію забезпечення багатопланових функцій управління охороною здоров'я за допомогою системи інформаційного супроводу рішень. Такі спеціалізовані на різних видах інформації системи, що набули широкого поширення як за кордоном, так і в Україні, сприяють прийняттю управлінських рішень в медичній галузі, переважно, засобами вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ), диференційованого забезпечення керівництва НМІ (ДЗК) та бібліотечно - бібліографічного забезпечення. Дисертант ґрунтовно характеризує технологію названих форм інформування керівників, наголошуючи на залежності ефективності структури бібліотечно - інформаційного забезпечення від її впливу на виконання основних функцій управління - організацію, прогнозування, планування, координацію, контроль.

Акцентується увага на необхідності особливого підходу до розроблення системи інформування керівників галузі, докорінно відмінної від традиційних форм і методів обслуговування інших категорій споживачів НМІ. Однією з особливостей такої системи є її функція трансформації потоку первинних документів у потік інформаційних матеріалів з високим ступенем узагальнення. Автор відмічає тенденцію принципової зміни підходу до розвитку системи ДЗК, яка сформувалася останнім часом внаслідок вивчення і уточнення місця НМІ в процесах управління, визначення цілей і завдань управлінських структур, змісту об'єктивних інформаційних потреб тощо. Вона полягає у підвищенні ролі оглядово - аналітичної роботи, а також в поступовому переході від обслуговування за запитом до активного пошуку інформації з метою підготовки для керівників інформаційних документів, що відповідають об'єктивним потребам управління.

Значне місце в дисертаційному дослідженні займає аналіз структури і функціонування галузевої системи НМІ в Україні, яка складається з Республіканського центру НМІ МОЗ України (РЦНМІ); державної наукової медичної бібліотеки МОЗ України (ДНМБ); підрозділів НМІ та бібліотек науково - дослідних інститутів, вузів й інститутів удосконалення медичного профілю; обласних наукових медичних бібліотек (ОНМБ) і служб інформації територіальних (регіональних) медичних об'єднань, лікувально - профілактичних і санітарно - епідеміологічних установ. Дисертант деталь-

но зупиняється на діяльності РЦНМІ щодо розроблення галузевих засобів наукової комунікації, зокрема підготовки і випуску українського "медичного реферативного журналу", "Реєстру медико-біологічних та науково - технічних нововведень", розповсюдження інформаційних листів за наслідками науково - дослідних робіт в галузі, формування інформаційних баз даних, удосконалення технологічних і методичних основ інформаційної діяльності тощо. На основі узагальнення значного фактичного матеріалу проаналізовано сукупність форм і методів інформаційного забезпечення керівників органів і установ охорони здоров'я, яку використовують спеціалісти РЦНМІ.

Розглядаючи організаційну структуру мережі медичних бібліотек України, автор прийшов до висновку про її продуктивність, що підтверджується багаторічним досвідом функціонування. Разом з цим виявлена проблема її збереження в умовах економічної нестабільності і приватизації медичної галузі. Детально охарактеризовано різні напрямки бібліотечно - інформаційного забезпечення керівників медичної сфери, здійснювані НМБ, проаналізовано інформаційні видання ДНМБ ("Нові книги, які надійшли в довідково-інформаційний фонд МОЗ України", "Медична інформація. дайджест", "На допомогу організатору охорони здоров'я" й ін.). Автор рекомендує для впровадження прогресивні форми і методи цієї діяльності, зокрема, випереджувачий підбір документів для заочних абонентів, популяризацію довідково - пошукового апарату НМБ на маркетинговій основі, розширення асортименту платних послуг тощо. Дисертант вказує на тенденцію перебудови інформаційних функцій НМБ з метою постачання на інформаційний ринок України конкурентноспроможних товарів і послуг в галузі НМІ, а також розширення міжнародних зв'язків для збільшення інформаційного потенціалу бібліотек.

Важливою умовою трансформації системи бібліотечно - інформаційного забезпечення організаторів охорони здоров'я автор вважає виявлення ефективності її функціонування за допомогою: зворотнього зв'язку з абонентами системи; визначення показника якості інформаційних матеріалів в інтегральному розумінні і показника фактичного їх використання при розробленні директивних і планових документів галузі, моделювання оцінки ефективності системи.

Наслідки проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що діюча система інформування керівництва в медичній галузі не повною мірою задовольняє потреби споживачів. Це спричинено недооцінкою ролі інформації в розвитку системи управління охороною

здоров'я, звуженням тематичних меж публікацій, відсутністю спеціальних джерел інформації для керівників, нерозробленістю організаційно - методичних принципів інформаційної діяльності в медицині тощо.

Значна роль в організації оперативного і повноцінного бібліотечно - інформаційного забезпечення керівників органів та установ охорони здоров'я в Україні, на думку дисертанта, належить розробленню і реалізації його технологічних аспектів. Слід організувати взаємопогоджену діяльність спеціалістів НМБ та органів НМІ в цьому напрямку на основі індивідуальних технологій для кожного окремого виконавця з метою повноцінного комплектування і використання Єдиного галузевого документально - інформаційного фонду, підвищення рівня аналізу і синтезу інформації та максимального її доведення до споживачів системи НМІ.

Гарантією високоякісного інформаційного обслуговування керівників галузі автор також вважає впровадження апаратно - програмних комплексів і систем в практику бібліотечно - інформаційної діяльності. В дисертації розкрито досвід автоматизації бібліотечно - бібліографічних процесів в ДНМБ і визначено завдання щодо розроблення спеціалізованої автоматизованої інформаційної бібліотечної системи (АІБС), розрахованої на використання у мережі медичних бібліотек України. Обґрунтовано переваги розроблення такої АІБС вітчизняними спеціалістами з використанням досвіду діяльності зарубіжних інформаційних систем, зокрема MEDLARS - мережі автоматизованих центрів з прямим доступом до інформації Національної медичної бібліотеки США. Дисертант відзначає, що основні принципи побудови мережі медичних бібліотек України і США та їх діяльність мають багато спільного, що полегшує взаємообмін прогресивним досвідом.

Виходячи з того, що системний підхід до аналізу документального інформаційного потоку (ДІП) з проблеми управління медичною сферою дозволяє охарактеризувати розвиток теоретичних положень та вирішити ряд практичних завдань відносно удосконалення системи бібліотечно - інформаційного забезпечення керівників охорони здоров'я, об'єктом дослідження було обрано первинні і вторинні документи поточного характеру даного тематичного спрямування. Обліково - статистичними методами було зібрано відомості про сумарний ДІП за 1989-91р.р., відображений в інформаційно - бібліографічних виданнях установ державної системи НТІ. Наслідки аналізу ДІП за певними параметрами зафіксовано у таблицях. Крім того, створено картотеку масиву докумен-

тів з управління охороною здоров'я (4 тис. карток).

Результати логіко - структурного аналізу ДІП засвідчили, що в своїй семантичній структурі він має мікропотоки, які відповідають підсистемам управління, а саме: загальні питання організації й управління охороною здоров'я; управління органами охорони здоров'я на всіх рівнях; управління окремими лікувально - профілактичними закладами й службами; економіка охорони здоров'я; планування й прогнозування охорони здоров'я на різних рівнях.

Процес розсіяння публікацій з управління охороною здоров'я вивчався за методикою визначення зон періодичних і продовжуваних видань відповідно до тематичної ознаки документу. Таким чином, було виділено 3 зони:

Зона А - періодичні і продовжувані видання з організації охорони здоров'я;

Зона В - суспільні видання державних органів, науково - популярні видання;

Зона С - галузеві і полігалузеві видання, профільні основним медичним спеціальностям.

Більшу частину статей концентрують видання зони С.

За допомогою методу бібліографічних посилань було визначено, що для отримання 85% вітчизняної документальної інформації керівники медичної галузі змушені переглянути 34 журнали. Наслідки порівняльного аналізу "Медичного реферативного журналу" і періодичного видання "Excerpta Medica" дозволили автору аргументувати доцільність використання міжнародного реферативного видання організаторами охорони здоров'я.

У Висновках підводяться підсумки дослідження, формулюються узагальнюючі положення і практичні рекомендації.

Автор обгрунтовує думку, що напрямки трансформації системи бібліотечно - інформаційного забезпечення керівників медичної сфери слід розглядати з урахуванням концепції інформатизації України з поступовим входженням у світовий інформаційний простір. Наслідки проведеного дослідження засвідчують існування суттєвих резервів у вирішенні проблеми інформування управлінців галузі. Інтеграція системи управління органами і установами охорони здоров'я в єдине ціле можлива лише при розгляді праці керівників як особливого інформаційного процесу. Сутність і характер управлінської діяльності обумовлюють специфіку інформаційних потреб керівників медичної сфери всіх рівнів і вимагають першочергового вдосконалення та розширення їх бібліотечно-ін-

Д. Стефаніва
Листопад 1987

формаційного забезпечення. Подальша трансформація досліджуваної системи передбачає:

- створення спеціалізованого документального фонду для інформаційного забезпечення керівних органів;
- вдосконалення структури системи інформаційних документів з метою досягнення єдності її закономірно пов'язаних і функціонуючих частин на основі підвищення рівня аналітико - синтетичного перероблення інформації; ширше використання добірок прогнозних висловлювань, довідок - доповідей з комплексних проблем, розгорнутих повідомлень з оцінкою відомостей, довідок орієнтованого характеру тощо;
- ствердження проблемно - орієнтованого підходу до забезпечення споживачів НМІ, розвиток нових видів інформації (проблемно - орієнтованої та прогнозної), доведення НМІ до керівників в необхідному і достатньому обсязі;
- переорієнтування завдань НМБ і органів НМІ на безперервний аналіз вітчизняного та зарубіжного інформаційних потоків з проблем організації й управління охороною здоров'я; вироблення і обґрунтування можливих варіантів управлінських рішень; інформаційне моделювання наукових медичних проблем; інформаційний супровід виконання директивних документів;
- розширення складу абонентів системи на основі диференціації та підвищення конкретного адресування інформації;
- впровадження прямого інформування керівників про найбільш важливі досягнення медицини, науки, передового досвіду в системі АЗК спеціалістами РЦНМІ та ДНМБ на основі фондів наукових документів;
- досягнення чіткої взаємодії, координації роботи і творчого співробітництва НМБ, міжгалузевих та галузевих органів НМІ;
- здійснення послідовної комплексної автоматизації інформаційних процесів, створення єдиного автоматизованого банку інформаційних документів з проблем охорони здоров'я, підвищення якості оброблення та розширення можливостей доступу до документальної й фактографічної НМІ;
- забезпечення подальшого розвитку державної системи НМІ як важливої ресурсної системи на основі її інтеграції з системами, що займаються обробленням інших видів інформації, з метою досягнення інформованості споживачів НМІ на суспільно необхідному рівні.

За темою дисертації опубліковані роботи:

1. Глобина Т.А., Менько Т.С., Гуливец М.И. Информационное обес-

- печение организаторов здравоохранения // Оптимизация библиотечно-библиографического обеспечения медицинской науки и здравоохранения: Тез. докл. респ. науч. конф., 18-19 нояб. 1980г. - К., 1980. - С. 101-102.
2. Павленко Р. И., Монько Т. С. Система информационно-библиотечного обеспечения организаторов здравоохранения в УССР // Совершенствование научно-информационной деятельности в медицине: Тез. Всесоюз. семинара-совещ., 23-26 нояб. 1981г. - М., 1981. - С. 89-91.
3. Глобина Т. А., Монько Т. С. Изучение эффективности информационного обслуживания руководителей здравоохранения // Роль службы научной медицинской информации в реализации системы мер, направленных на увеличение продолжительности жизни и трудовой активности людей: Тез. Респ. науч. конф. - К., 1982. - С. 50-52.
4. Монько Т. С. Особенности библиотечно-информационного обеспечения медицинских работников библиотеками Украины // Национальное и интернациональное в культуре и искусстве общества развитого социализма: Тез. докл. на VI Всесоюз. науч.-теорет. конф. аспирантов вузов и НИИ культуры и искусства, 19-22 окт. 1982г. - Алмата, 1982. - С. 64-66.
5. Глобина Т. О., Монько Т. С. Інформаційно-бібліографічне обслуговування спеціалістів галузі // Бібліотекознавство і бібліогр. - 1982. - Вип. 22. - С. 54-59.
6. Уваренко А. Р., Павленко Р. И., Монько Т. С. Методические рекомендации по организации и осуществлению информационного обеспечения врачей практических учреждений здравоохранения. - К., 1982. - 15с.
7. Монько Т. С. Некоторые тенденции информационного обслуживания руководителей здравоохранения // Актуальные проблемы культурного строительства. - Николаев, 1984. - Вып. 4: Библиотековедение и библиогр. - С. 451-452.
8. Павленко Р. И., Монько Т. С. Некоторые тенденции развития информационного обслуживания руководителей здравоохранения медицинскими библиотеками Украины // Медицинское науковедение и автоматизация информационных процессов: Тез. докл. Всесоюз. симп., 27-28 нояб. 1985г. - М., 1985. - С. 117-119.
9. Глобина Т. А., Монько Т. С., Рог И. В. Некоторые пути совершенствования информационно-библиотечного обслуживания руководителей учреждений отрасли // Пути повышения эффективности использования научно-информационного потенциала медицинской науки и практического здравоохранения: Тез. Респ. науч. конф., 15-16 сент. 1988г. - К., 1988. - С. 92-93.

10. Менько Т.С. Некоторые проблемы подготовки специалистов для медицинских библиотек республики // Актуальные проблемы подготовки кадров в области искусства и культуры в свете перестройки высшего и среднего специального образования: Тез. докл. Респ. науч.-теорет. конф. Секция 4. Библиотекосведение и библиогр. - Николаев, 1988. - С. 59-61.
11. Менько Т.С., Нагорная Е.В., Виноградова Ж.Н. Итоги и перспективы библиотечно-информационного обеспечения руководителей отрасли медицинскими библиотеками Украины // Перспективы развития библиотечного дела в УССР: Тез. докл. и сообщ. респ. науч. конф. - К., 1990. - Ч. 2. - С. 98-100.
12. Менько Т.С. Информационные потребности руководителей отрасли (по материалам социологического исследования библиотек) // Проблемы методологии и методики социологической деятельности в культуре и системе повышения квалификации кадров: Тез. Всесоюз. науч.-практ. конф., 18-19 окт. 1990г. - Алма-Ата, 1990. - С. 48-50.
13. Менько Т.С. Економічний аналіз як метод вивчення ефективності бібліотечної роботи і його значення для вдосконалення діяльності бібліотек // Тез. до XIX та XX звіт. наук. конф. профес.-виклад. складу та аспірантів ін-ту. - К., 1992. - Ч. 1. - С. 105-107.
14. Менько Т.С. Економіка бібліотеки в умовах ринку інформаційних послуг // Бібліотека і бібліотечна професія в умовах інформатизації суспільства: Всеукр. наук. конф., 22-24 верес. 1993р.: Тез. доп. - К., 1993. - С. 19-20.
15. Менько Т.С. Методологічні аспекти якості бібліотечної праці // Проблеми бібліотечної справи та питання вдосконалення навчального процесу: Зб. наук. пр. - К., 1994. - Вип. 2. - С. 42-49.
16. Менько Т.С. Маркетингова діяльність бібліотек // XXV звіт. наук. конф. профес.-виклад. складу і аспірантів фак. біб.-інформ. систем, 20-22 квіт. 1994р.: Тез. доп. - К., 1994. - С. 9-11.

Менько Т.С. Трансформація системи бібліотечно-інформаційного забезпечення керівників органів і установ охорони здоров'я України: Дисертація на соискание ученої ступені кандидата педагогічних наук по спеціальності 05.25.03 - бібліотекосвідення і бібліографосвідення. Київський державний інститут культури. Київ, 1995.

В дисертації розглянута динаміка розвитку системи бібліотечно-інформаційного забезпечення керівників медичної сфери України в 1980-х - першій половині 90-х років.

Автором запропонована класифікація організаторів охорони

нення як категорії користувачів інформації, отражена специфіка і обґрунтована модель формування їх інформаційних потребностей. Дані рекомендації по оптимізації досліджуваної системи, включаючої бібліотечно - бібліографічні ресурси наукової медичної інформації, процеси її аналітико - синтетическої переробки і доведення до користувачів.

Mon'ko T.S. Transformation of the library and information system service for health administration in Ukraine: Dissertation for the Candidate of Science Degree in Pedagogy (05.25.03 - Library Science and Bibliography). Kiev State Institute of Culture. Kiev, 1995.

The dissertation research deals with the development dynamics of the library and information system service for health administration in the 1980th-the first half of 90th in Ukraine.

The author gives the classification of the health administrators as the special category of the information users, analyses the specific features and provides the model of formation and development of their information needs.

The main elements of the library and information system service for health administrators were studied: library and bibliographic resources of the scientific medical information, its analytic and synthetic process and bringing close it to the users.

Ключові поняття: бібліотечно-інформаційне забезпечення, керівники органів і установ охорони здоров'я, інформаційні потреби.

Автор шире дякує доктору медичних наук, професору А.Р.Уваренку за наукові консультації при підготовці дисертації

АО «САВО» Зап. N38 Тип.100 1995р.

444389

AB 33.168